

Zadeva C-344/20**Povzetek predloga za sprejetje predhodne odločbe v skladu s členom 98(1)
Poslovnika Sodišča****Datum vložitve:**

27. julij 2020

Predložitveno sodišče:

Tribunal du travail francophone de Bruxelles (Belgija)

Datum predložitvene odločbe:

17. julij 2020

Tožeča stranka:

L.F.

Tožena stranka:

S.C.R.L.

VZADEVI:**L. F.** (v nadaljevanju: tožeča stranka)**PROTI****S.C.R.L. [...]** (v nadaljevanju: tožena stranka)**1. Predlog**

Predmet predloga je med drugim ugotavljanje, ali je tožena stranka kršila predpise o boju proti diskriminaciji, in sicer s tem, da neposredno ali posredno zaradi verskega prepričanja in spola ni sklenila pogodbe o pripravništvu.

2. Dejansko stanje

- 1 Tožena stranka je družba, ki upravlja stanovanja.
- 2 Tožeča stranka je islamske veroizpovedi in nosi naglavno ruto.

- 3 Tožeča stranka je 14. marca 2018 toženi stranki poslala prijavo za opravljanje pripravništva v podjetju.
- 4 Tožena stranka je na razgovoru 22. marca 2018 načela vprašanje nošenja tančice glede na politiko nevtralnosti, ki se spodbuja v podjetju in je izražena v členu 46 pravilnika o delovnih mestih, ki določa:

„Delavci se zavežejo, da bodo spoštovali strogo politiko nevtralnosti, ki vlada v podjetju.

Zato ne bodo na noben način niti z besedami, niti z oblačili, niti drugače izražali svojih verskih, filozofskih ali političnih prepričanj ne glede na to, kakšna so.“

- 5 Uslužbenci tožene stranke so na tem razgovoru:
 - „[...] omenili in pojasnili zahtevo po nevtralnosti znotraj družbe, pri čemer so med drugimi omenili primer dveh delavk [...], ki na vhodu v poslovne prostore snameta tančico“;
 - tožeči stranki povedali, da bo kot administrativna pripravnica redno sprejemala avtorje projektov, svetovalne pisarne, podjetnike in kurirje;
 - tožeči stranki izrazili pozitivno mnenje glede njene prijave in jo vprašali, ali bi lahko privolila v spoštovanje tega skupnega pravila, vendar je zadevna oseba to zavrnila.
- 6 Tožeča stranka potrjuje, da je ob tej priložnosti dala vedeti, da zavrača odstranitev naglavne rute. Z njeno prijavo se ni zgodilo nič.
- 7 Tožeča stranka je 24. aprila 2018 znova vložila prošnjo za pripravništvo pri toženi stranki in predlagala, da bi nosila drugo vrsto pokrivala.
- 8 Tožena stranka ji je 25. aprila 2018 sporočila, da to ne bo mogoče, ker v poslovnih prostorih ni dovoljeno nobeno pokrivalo, naj je to čepica, kapa ali naglavna ruta.
- 9 Tožeča stranka je 9. maja 2019 vložila to tožbo.

3. Vsebinska presoja

- 10 Z loi du 10 mai 2007 tendant à lutter contre certaines formes de discrimination¹ (zakon z dne 10. maja 2007 o boju proti nekaterim oblikam diskriminacije, v nadaljevanju: splošni zakon o boju proti diskriminaciji) je v skladu z njegovim členom 1 v belgijsko pravo prenesena Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in

¹ <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2007/05/10/2007002099/justel>.

delu (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 5, zvezek 4, str. 79). Njen cilj je na področjih, na katera se nanaša, ustvariti splošni okvir boja proti diskriminaciji, ki temelji na različnih varovanih merilih, med drugim na verskem ali filozofskem prepričanju. Uporablja se za vse osebe, zlasti na področju „delovnih razmerij“. Delovno razmerje je v njej razumljeno široko ter presega zgolj okvir pogodbe o zaposlitvi in vključuje tudi razmerja, ki nastanejo v primeru samozaposlitve in dela, opravljenega v okviru pogodb o pripravništvu, usposabljanju, poklicnem vključevanju.

- 11 Prijava tožeče stranke za opravljanje pripravništva v službi tožene stranke je delovno razmerje v smislu člena 4(1) splošnega zakona o boju proti diskriminaciji.
- 12 Pravni okvir preudarkov, ki sledijo, bodo splošni zakon o boju proti diskriminaciji, Direktiva 2000/78, katere prenos zagotavlja, in sodna praksa Sodišča Evropske unije. Posebna pozornost bo namenjena tudi sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice, še posebej v zvezi z varovanim merilom vere, ki je v ospredju tega spora, ker se je evropski zakonodajalec glede tega zgledoval po Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in Listini o temeljnih pravicah.²

3.1 Pravni okvir

- 13 Splošni zakon o boju proti diskriminaciji prepoveduje vsako obliko neposredne ali posredne diskriminacije na področjih, ki spadajo na njegovo področje uporabe. Neposredne in posredne diskriminacije pa so odvisne od neposrednih ali posrednih razlikovanj.
- 14 Člen 4(4) splošnega zakona o boju proti diskriminaciji vsebuje seznam varovanih meril, ki so „starost, spolna usmerjenost, osebno stanje, rojstvo, premoženje, versko ali filozofsko prepričanje, politično prepričanje, sindikalno prepričanje, jezik, sedanje ali prihodnje zdravstveno stanje, invalidnost, telesna ali genetska značilnost, socialno poreklo“. Ta seznam je daljši od seznama v členu 1 Direktive 2000/78.
- 15 Pojem vere v Direktivi 2000/78 ni opredeljen. Sodišče je v sodbi z dne 14. marca 2017, G4S Secure Solutions (C-157/15, EU:C:2017:203; v nadaljevanju: sodba Achbita), pojasnilo pomen, ki mu ga je treba dati:

„26 Vendar se je zakonodajalec Unije v uvodni izjavi 1 Direktive 2000/78 skliceval na temeljne pravice, ki so zagotovljene z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je bila podpisana 4. novembra 1950 v Rimu (v nadaljevanju: EKČP), ki v členu 9 določa, da ima vsakdo pravico do svobode mišljenja, vesti in vere, pri čemer ta pravica vključuje svobodo, da človek bodisi sam ali skupaj z drugimi ter zasebno ali

² Glej sodbi z dne 14. marca 2017, G4S Secure Solutions (C-157/15, EU:C:2017:203, točka 28), in z dne 14. marca 2017, Bougnaoui in ADDH (C-188/15, točka 30).

javno izraža svojo vero ali prepričanje, pri bogoslužju, pouku, praksi in verskih obredih.

27 Zakonodajalec Unije se je v isti uvodni izjavi skliceval tudi na ustavne tradicije, skupne državam članicam, kot splošna načela prava Unije. Med te pravice, ki izhajajo iz skupnih tradicij in ki so bile potrjene z Listino Evropske unije o temeljnih pravicah (v nadaljevanju: Listina), spada pravica do svobode vesti in vere, ki je določena v členu 10(1) Listine. Ta pravica v skladu s to določbo vključuje svobodo spreminjanja vere ali prepričanja ter svobodo izražanja svoje vere ali svojega prepričanja posamezno ali skupaj z drugimi, javno ali zasebno, pri bogoslužju, pouku, običajih in obredih. Kot je razvidno iz Pojasnil k Listini o temeljnih pravicah (UL 2007, C 303, str. 17), pravica, zagotovljena v členu 10(1), ustreza pravici, ki jo zagotavlja člen 9 EKČP in ima v skladu s členom 52(3) Listine enak pomen in obseg.

28 Ker EKČP in pozneje Listina podajata širše razumevanje pojma ‚vera‘ s tem, da v ta pojem vključujeta svobodo oseb do izražanja vere, je treba šteti, da je zakonodajalec Unije pri sprejemanju Direktive 2000/78 želel slediti enakemu pristopu, tako da je treba pojem ‚vera‘ iz člena 1 te direktive razlagati tako, da pokriva tako forum internum, to je dejstvo, da oseba ima prepričanje, kot forum externum, to je izražanje vere v javnosti.“

- 16 V skladu s členom 4(7) splošnega zakona o boju proti diskriminaciji neposredna diskriminacija pomeni „*neposredno diskriminacijo, ki temelji na enem od varovanih meril in ki je ni mogoče utemeljiti na podlagi določb naslova II*“, ki je naslovljen „*Utemeljitev razlikovanj*“ in ga sestavljajo členi od 7 do 13.
- 17 Neposredno razlikovanje je opredeljeno v členu 4(6) istega zakona kot „*položaj, ki se zgodi, kadar je, je bila ali bi bila zaradi enega od varovanih meril oseba obravnavana manj ugodno kot druga oseba v primerljivem položaju*“.³
- 18 Člen 7 splošnega zakona o boju proti diskriminaciji določa, da „*[v]sako neposredno razlikovanje na podlagi enega od varovanih meril pomeni neposredno diskriminacijo, razen če je to neposredno razlikovanje objektivno utemeljeno z legitimnim ciljem in so sredstva za uresničevanje tega cilja ustrezna in potrebna*“.
- 19 Vendar člen 8(1) tega zakona določa, da je neposredno razlikovanje na podlagi verskega prepričanja lahko utemeljeno le z „*bistvenimi in odločilnimi poklicnimi zahtevami*“.
- 20 Na splošno morajo biti za obstoj neposrednega razlikovanja in torej neposredne diskriminacije podani naslednji trije elementi:

- različno obravnavanje (manj ugodno obravnavanje);

³ Poudarek [predložitvenega sodišča].

- osebe so v primerljivem položaju;
 - vzročna zveza med spornim obravnavanjem in varovanim merilom (v tem primeru versko prepričanje).
- 21 Obravnavani položaji morajo biti le primerljivi. Ni treba, da so enaki. Poleg tega preizkus te primerljivosti ne sme biti splošen in abstrakten, ampak specifičen in konkreten.⁴

3.2 Stališča strank

- 22 Tožeča stranka v svojem pisanju pod naslovom „Obstoj neposredne diskriminacije“, v katerem napotuje na člena 4(6) in 8 splošnega zakona o boju proti diskriminaciji, trdi – kot se zdi, primarno –, da „razlikovanje, ki temelji na nošenju ženske naglavne rute, pomeni razlikovanje na podlagi verskega prepričanja in spola“. Po njenem mnenju in „ob upoštevanju predstavitve dejanskega stanja“ zavrnitev zaposlitve pripravnice, ki nosi naglavno ruto, „prvič, ne more biti utemeljena z bistveno in odločilno poklicno zahtevo in, drugič, je brez objektivne in razumne utemeljitve, ker ni mogoče – ne glede na to, kaj trdi tožena stranka – sklepati, da predlagateljica zgolj z nošenjem tančice ne bi spoštovala načela nevtralnosti“.

- 23 Tožena stranka pa razlikuje med:

- diskriminacijo na podlagi spola:

Po mnenju tožene stranke nobena dejanska okoliščina ne kaže na obstoj diskriminacije na podlagi spola.

- diskriminacijo na podlagi verskega prepričanja:

Sklicuje se predvsem na sodbo Achbita in trdi, da prepoved nošenja muslimanske naglavne rute, ki izhaja iz internega pravila zasebnega podjetja, s katerim je prepovedano vidno nošenje vsakršnega političnega, filozofskega in verskega znaka na delovnem mestu, ne pomeni neposredne diskriminacije, ki bi temeljila na veri ali prepričanju.

3.3 Presoja

3.3.1 Neposredna diskriminacija na podlagi spola

- 24 Tožeča stranka ni podala dejstev, iz katerih bi bilo mogoče domnevati, da obstaja neposredna diskriminacija na podlagi spola.

⁴ Sodba z dne 12. decembra 2013, Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, točka 33 in navedena sodna praksa).

3.3.2 Neposredna diskriminacija na podlagi verskega prepričanja

- 25 Neupoštevanje prijave tožeče stranke za pripravništvo pri toženi stranki v celoti temelji na zavrnitvi prvonavedene, ki je muslimanka, da sname naglavno ruto, da bi ravnala v skladu s pravilnikom o delovnih mestih drugonavedene. Odgovor tožene stranke na novo prošnjo tožeče stranke ne pušča nobenega dvoma o tem, ker zavrača predlog zadnjenavedene, da bi nosila le drugo vrsto pokrivala, z obrazložitvijo, da v poslovnih prostorih ni dovoljeno nobeno pokrivalo.
- 26 Prepoved nošenja znakov verskega prepričanja pomeni poseganje v uresničevanje pravice do izražanja verskih prepričanj, varovane s členom 9 EKČP⁵.
- 27 Pravilnik o delovnih mestih tožene stranke torej nedvoumno omejuje pravico delavcev do izražanja njihovih verskih prepričanj, zlasti z oblačili.
- 28 To pomeni, da sporno pravilo res pomeni neugodnost za delavca, ki želi uporabiti svojo pravico do izražanja svoje vere z oblačili. Ugotoviti bo treba še, da je to obravnavanje manj ugodno za tega delavca kot za enega ali več drugih delavcev, ki so v primerljivem položaju.
- 29 Neposredna diskriminacija je *a priori* bolj vidna, ker se opira neposredno na varovano merilo. Tako je generalni pravobranilec v zadevi Maruko menil, da neposredna diskriminacija v smislu člena 2 Direktive 2000/78 ni podana v položaju, v katerem je bila homoseksualnemu pritožniku zavrnjena pravica do pokojnine za preživele osebe z obrazložitvijo, da s svojim partnerjem ni sklenil zakonske zveze in torej ni „vdovec“, saj zavrnitev ni temeljila na varovanem merilu, to je spolni usmerjenosti⁶. Tudi zato je Sodišče ob upoštevanju dejstva, da se je sporna zakonska določba, ki se je nanašala na odsotnosti zaradi bolezni, uporabljala enako za hendikepirane osebe kot za tiste, ki niso hendikepirane in so bile več kot 120 dni odsotne zaradi bolezni, menilo, da v tej določbi „*ne gre za neposredno diskriminacijo na podlagi invalidnosti, saj temelji na merilu, ki ni neločljivo povezano s hendikepiranostjo*“⁷.
- 30 Sodišče je v sodbi Achbita ugotovilo neobstoj neposredne diskriminacije, ki bi izhajala iz internega pravila podjetja, ki se „*nanaša na nošenje vidnih znakov političnega, filozofskega in verskega prepričanja in se torej brez razlikovanja nanaša na vsakišno izražanje teh prepričanj*“, ker je „*[z]ato [...] treba šteti, da se z navedenim pravilom vsi delavci v podjetju obravnavajo enako s tem, da jim je na*

⁵ Glej v tem smislu ESČP, 15. januar 2013, Eweida in drugi proti Združenemu kraljestvu (CE:ECHR:2013:0115JUD004842010, točka 94) (<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-116097>); glej v zvezi z izobraževanjem tudi ESČP, 10. november 2005, Leyla Şahin proti Turčiji (CE:ECHR:2005:1110JUD004477498, točka 78) (<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-70954>).

⁶ Sklepni predlogi generalnega pravobranilca D. Ruiz-Jaraboja Colomerja v zadevi Maruko (C-267/06, EU:C:2007:486, točka 96).

⁷ Sodba z dne 11. aprila 2013, HK Danmark (C-335/11 in C-337/11, EU:C:2013:222, točka 74).

splošno in brez razlikovanja med drugim naloženo nevtrarno oblačenje, ki nasprotuje nošenju takih znakov“ (točka 30).

- 31 Sodna praksa Sodišča vseeno ni nepremična gmota pridobljenih in nespremenljivih načel. Razlaga, ki jo Sodišče poda v zvezi z vprašanjem za predhodno odločanje, je zavezujoča za predložitveno sodišče, vendar mu dovoljuje, da samo presodi, ali je na podlagi predhodne odločbe stanje dovolj razjasnjeno ali pa mora Sodišču znova postaviti vprašanje⁸. V drugačnem sporu bi se sodišče lahko odločilo, da Sodišču znova postavi vprašanje, o katerem je bilo že odločeno, če meni, da odgovor ni jasen ali da se dana razlaga nanaša na poseben dejanski položaj, celo da obstaja protislovje in da nekatere trditve, kot se zdi, niso bile upoštevane.
- 32 Vendar del doktrine⁹ meni, da so ugotovitve Sodišče v sodbi Achbita napačne.
- 33 Za obstoj neposredne diskriminacije v smislu Direktive 2000/78 se „predpostavlja, na prvem mestu, da sta obravnavana položaja primerljiva“¹⁰, „preizkus primerljivosti [pa] ne sme biti splošen in abstrakten, ampak specifičen in konkreten“¹¹. Vendar je „[p]resoja o dejstvih, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da obstaja neposredna ali posredna diskriminacija, [...] stvar nacionalnih sodnih ali drugih pristojnih instanc, v skladu z nacionalno zakonodajo in prakso“¹². Nacionalno sodišče mora tako „upoštevati vse okoliščine sporne prakse, da bi odločilo, ali obstaja dovolj elementov za to, da dejstva omogočajo sklepanje o obstoju neposredne diskriminacije“¹³. Zlasti je presoja primerljivosti v pristojnosti predložitvenega sodišča¹⁴. Torej je treba razlikovati med pristojnostjo za razlago, ki jo ima Sodišče, in uporabo prava za dejansko stanje v obravnavani zadevi, za kar je pristojno nacionalno sodišče.

⁸ Sodba z dne 24. junija 1969, Milch-, Fett- und Eierkontor (29/68, EU:C:1969:27, točka 3).

⁹ BUSSCHAERT, G., in DE SOMER, S., „Port des signes convictionnels au travail: la Cour de justice lève le voile? À propos de l'arrêt Achbita n°C 157/15 du 14 mars 2017“, J.T.T., 2017, str. 279 (https://www.stradalex.com/fr/sl_rev_utu/search/jtt_2017-fr?docEtiq=jtt2017_18p277&page=5); WATTIER, S., „L'impact du fait religieux sur le droit social et économique de l'Union européenne“, J.D.E., 2020, str. 97 (https://www.stradalex.com/fr/sl_rev_utu/search/jtde_2020-fr?docEtiq=jtde2020_3p94&page=4); BRIBOSIA, E., in RORIVE, I., „Affaires Achbita et Bougnaoui: entre neutralité et préjugés“, R.T.D.H., št. 112, 2017, str. 1027 (https://www.stradalex.com/fr/sl_rev_utu/search/rtdh_2017-fr?docEtiq=rtdh2017_112p1017).

¹⁰ Sodba z dne 10. maja 2011, Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 41).

¹¹ *Ibidem*, točka 42.

¹² Uvodna izjava 15 Direktive 2000/78.

¹³ Sodba z dne 16. julija 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 80).

¹⁴ Sodba z dne 10. maja 2011, Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 52).

- 34 To bi moralo pojasniti razlago sodbe Achbita, ker se zdi, da iz navedenega izhaja, da se Sodišče opira na ugotovitev, da se interno pravilo o prepovedi nošenja vidnih znakov političnega, filozofskega ali verskega prepričanja na delovnem mestu uporablja „na splošno in brez razlikovanja“, ne izključuje pa, da bi se na podlagi elementov iz spisa, ki jih ni prejelo, to pravilo za zadevno osebo uporabljalo drugače kot za ostale delavce¹⁵.
- 35 Vendar se zdi, da ta majhna razlika, poudarjena v obrazložitvi sodbe, ni izražena v izreku te sodbe: „Člen 2(2)(a) Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 [...] je treba razlagati tako, da prepoved nošenja muslimanske naglavne rute, ki izhaja iz internega pravila zasebnega podjetja, s katerim je prepovedano vidno nošenje vsakršnega političnega, filozofskega in verskega znaka na delovnem mestu, ne pomeni neposredne diskriminacije, ki bi temeljila na veri ali prepričanju v smislu te direktive.“
- 36 Ali torej za nacionalno sodišče še vedno obstaja polje proste presoje ali pa mu je odvzeta vsaka možnost, da še *in concreto* presoja primerljivost? Natančneje, ali bi nacionalno sodišče ob internem pravilu, kot je to iz obravnavane zadeve, še lahko ugotovilo obstoj neposredne diskriminacije?
- 37 Predložitveno sodišče je v sklepu, izdanem v podobni zadevi¹⁶, že presodilo, da „ni resno sporno, da pravilnik o delovnih mestih družbe A., ki konkretno prepoveduje nošenje vsakega znaka prepričanja, povzroči ‚manj ugodno oziroma neugodno obravnavo‘ za osebe, ki pripadajo veroizpovedi, ki po njihovem mnenju predpisuje nošenje posebnega znaka, ali za osebe, za katere je nošenje danega znaka pomembnejše in ki hočejo izražati svojo svobodo vere, in to glede na druge člane osebja družbe A.“
- 38 Glede prepovedi iz pravilnika o delovnih mestih tožene stranke je isto ugotovitev, kot se zdi, mogoče predstaviti z različnih vidikov:
- tožeča stranka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, je obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki ne pripada nobeni veroizpovedi, nima nobenega filozofskega prepričanja in se ne sklicuje na nobeno politično pripadnost ter ki s tem ne čuti nobene potrebe po nošenju kakršnega koli znaka političnega, filozofskega ali verskega prepričanja¹⁷;
 - tožeča stranka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, je

¹⁵ Sodba Achbita, točki 30 in 31.

¹⁶ 26. november 2015, R.G. 13/7828/A, točka 81, odlomki in opomba v *A.P.T.*, 2016, str. 491 (https://www.stradalex.com/fr/sl_rev_uvu/search/apt_2016-fr?docEtiq=apt2016_4p491).

¹⁷ Glej tudi sklepne predloge generalne pravobranilke E. Sharpston v zadevi Bougnaoui in ADDH (C-188/15, EU:C:2016:553, točka 88).

- obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki ima kakršno koli filozofsko ali politično prepričanje, vendar čigar potreba po javnem izkazovanju tega prepričanja z nošenjem (pomensko obarvanega) znaka je manjša ali je celo ni;
- tožeča stranka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, je obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki pripada drugi veroizpovedi, vendar čigar potreba po javnem izkazovanju tega prepričanja z nošenjem (pomensko obarvanega) znaka je manjša ali je celo ni;
 - na podlagi ugotovitve, da prepričanje ni nujno versko, filozofsko ali politično in da je lahko druge vrste (umetniško, estetsko, športno, glasbeno itd.)¹⁸, je tožeča stranka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki bi imel druga prepričanja, in ne verskega, filozofskega ali političnega, in ki bi ga izražal z oblačili;
 - na podlagi načela, da negativni vidik svobode izražanja verskih prepričanj pomeni tudi, da posamezniku lahko ni treba razkriti svoje pripadnosti ali verskega prepričanja¹⁹, je tožeča stranka, ki hoče izražati svojo svobodo vere z nošenjem naglavne rute, ki sama po sebi ni enoznačen simbol te veroizpovedi, saj bi se druga ženska lahko odločila za njeno nošenje iz estetskih, kulturnih ali celo zdravstvenih razlogov, in ki se ne razlikuje nujno od običajne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki bi z besedami izražal svoje versko, filozofsko ali politično prepričanje, ker za delavko, ki nosi naglavno ruto, to pomeni še večjo kršitev svobode vere iz člena 9(1) EKČP, saj izražanje prepričanja z naglavno ruto, razen če bi pustili prosto pot predsodkom, ni očitno in se najpogosteje lahko odkrije le, če je oseba, ki nosi ruto, prisiljena, čeprav le implicitno, razkriti svoj razlog delodajalcu, kar je se zgodilo v obravnavani zadevi²⁰;
 - tožeča stranka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, je obravnavana manj ugodno kot drug delavec z istim prepričanjem, ki bi se odločil za njegovo izražanje z brado, kar v nasprotju z izražanjem prepričanja z oblačili v pravilniku o delovnih mestih ni posebej prepovedano.
- 39 V sodbi, ki je bila predmet kasacijske pritožbe pred predložitvenim sodiščem v zadevi Achbita, je Cour du travail d'Anvers (višje delovno sodišče v Antwerpnu,

¹⁸ *Ibidem*, točka 110.

¹⁹ Glej dokument Guide on Article 9 of ECHR, posodobljen 31. decembra 2019, str. 23, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf.

²⁰ Glej točko 2 zgoraj, kronološki pregled dejanskega stanja.

Belgija) menilo, da spis ne vsebuje elementov, ki bi kazali, da „*se je ali bi se [družba delodajalka] obnašala bolj strpno do primerljive referenčne osebe, zlasti do delavca druge veroizpovedi ali drugega filozofskega prepričanja, ki bi ali bo trajno zavračal spoštovanje te prepovedi*“. Ta pristop k vprašanju primerljivosti se zdi sporen, ker referenčno osebo išče izključno med delavci, ki spadajo v okvir istega varovanega merila, in kar je še huje, med delavci, ki spadajo v okvir istega umetno razširjenega varovanega merila. To absurdno pomeni, da pravilo podjetja, ki bi prepovedovalo zaposlitev vsakega delavca „črne rase“, ne bi povzročilo različnega obravnavanja in ne bi pomenilo neposredne diskriminacije, ker bi bila prijava vsakega delavca „črne rase“, ki bi zaprosil za zaposlitev pri zadevnem delodajalcu, zavrnjena.

- 40 Ta logika odvzema učinkovitost pravilu o prepovedi diskriminacije, ker bo ugotovitev, da za vse osebe, ki spadajo v okvir istega varovanega merila, v primeru spornega ukrepa velja ista ureditev, zadostovala za sklepanje, da ne obstaja neugodno obravnavanje ali kakršna koli neugodnost, in posledično za izključitev obstoja vsakršne diskriminacije. Ta logika tudi ne upošteva dejstva, da delavca iste veroizpovedi ne čutita nujno iste potrebe po izražanju svojega prepričanja z oblačili in da so te razlike vir neugodnosti za delavca, ki nošenju znaka svojega prepričanja pripisuje večji pomen. Glede tega je treba spomniti, da pravica do svobode vere predstavlja vidike, ki dosegajo zadostno stopnjo moči, resnosti, skladnosti in pomembnosti, ter da ob domnevi, da je ta pogoj izpolnjen, „*dolžnost nevtralnosti in nepristranskosti države [...] ni skladna s kakršnim koli njenim poljem proste presoje glede legitimnosti verskih prepričanj ali načina njihovega izražanja*“²¹, in da posameznik „*nikakor ni zavezan dokazati, da je ravnal skladno z zapovedjo zadevne vere*“²².
- 41 Zdi se, da sodba Achbita sledi isti ozki logiki, ki vsebuje očitno protislovje. Sodišče v njej namreč izključuje obstoj neposredne diskriminacije z obrazložitvijo, da ne vidi, da bi se sporno interno pravilo „*uporabljalo drugače kakor za ostale delavce*“, vendar vseeno odpira vrata preučitvi obravnavane zadeve z vidika posredne diskriminacije, ki bi lahko izhajala iz ugotovitve, da „*so zaradi navidezno nevtralne[ga internega pravila] osebe določene vere ali prepričanja dejansko v slabšem položaju*“.²³ Če pa interno pravilo za delavca, zaznamovanega z varovanim merilom, ne povzroča nobene neugodnosti z vidika neposredne diskriminacije, kako bi bila posredna diskriminacija še vedno mogoča, ker hipotetično neugodnost ne obstaja?
- 42 Poleg tega se zdi, da Sodišče za presojo obstoja neposredne diskriminacije verska, filozofska in politična prepričanja združuje v eno samo varovano merilo. Ali to pomeni, da se ta merila ne smejo razlikovati, medtem ko člen 1 Direktive 2000/78

²¹ ESČP, 15. januar 2013, Eweida in drugi proti Združenemu kraljestvu (CE:ECHR:2013:0115JUD004842010, točka 81) (<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-116097>).

²² *Ibidem*, točka 82.

²³ Sodba Achbita, točki 31 in 34.

vseeno, kot se zdi, vsebuje razlikovanje s tem, da omenja „*ver[o] ali prepričanja*“, enako kot se člen 4(4) splošnega zakona o boju proti diskriminaciji nanaša na „*versko ali filozofsko prepričanje, politično prepričanje*“? Skratka, ali je treba člen 1 Direktive 2000/78 razlagati tako, da so vera in prepričanja dve strani istega varovanega merila, ali pa tako, da so, nasprotno, vera in prepričanja različni merili, ki sta na eni strani merilo vere, kar vključuje z njo povezano prepričanje, in na drugi strani merilo prepričanj ne glede na to, kakšna so?

- 43 Odgovor na to vprašanje je ključen, saj če je vera razvrščena v isto kategorijo kot prepričanja, ki niso verska, to zmanjšuje območje iskanja referenčne osebe. Temu bi sledilo zmanjšanje stopnje varstva, zagotovljenega zadevnim osebam. Ob obstoju pravila, kot je sporno pravilo, delavca, ki bi zagovarjal neko versko prepričanje, ne bi bilo mogoče primerjati z delavcem, ki ga ženejo filozofska ali politična prepričanja.
- 44 Nazadnje, če bi bilo treba sklepati, da so vera in prepričanja dve strani istega varovanega merila v smislu člena 1 Direktive 2000/78, bi bilo treba ugotoviti, da razlaga člena 4(4) splošnega zakona o boju proti diskriminaciji, ki se sklicuje ločeno na „*versko ali filozofsko prepričanje, politično prepričanje*“, v nacionalnem pravu ni taka. Če bi nacionalno sodišče menilo, da bi varstvo, ki je ločeno zagotovljeno za verska, filozofska in politična prepričanja, lahko okrepilo stopnjo tega varstva, s tem ko bi poudarilo njihove posebnosti in jih naredilo vidnejše, ali mu ne bi moralo biti dovoljeno, da še naprej spodbuja to različnost pri svoji uporabi prava za dejansko stanje?
- 45 Direktiva 2000/78 namreč določa „*minimalne zahteve*“, pri čemer daje državam članicam možnost, da uvedejo ali obdržijo ugodnejše določbe, njeno izvajanje pa „*ne sme služiti za utemeljevanje morebitnega nazadovanja glede na sedanji položaj v posameznih državah članicah*“ (uvodna izjava 28). To kaže člen 8 te direktive, ki določa:

„1. Države članice lahko uvedejo ali ohranijo določbe, za varovanje načela enakega obravnavanja ugodnejše od teh, ki so določene s to direktivo.

2. Izvajanje te direktive ne more biti pod nobenimi pogoji podlaga za znižanje ravni varovanja pred diskriminacijo, ki ga na področju, urejenem s to direktivo, država članica že zagotavlja.“

- 46 Glede na zgornje preudarke in za boljše razumevanje koncepta neposredne diskriminacije, ki je v ospredju tega spora, je treba Sodišču predložiti naslednja vprašanja za predhodno odločanje.

4. Vprašanja za predhodno odločanje

1. Ali je treba člen 1 Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu razlagati tako, da so vera in prepričanja dve strani istega varovanega merila, ali pa

- tako, da so, nasprotno, vera in prepričanja različni merili, ki sta na eni strani merilo vere, kar vključuje z njo povezano prepričanje, in na drugi strani merilo prepričanj ne glede na to, kakšna so?
2. Če bi bilo treba člen 1 Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu razlagati tako, da so vera in prepričanja dve strani istega varovanega merila, ali bi to nacionalnemu sodišču preprečevalo, da bi na podlagi člena 8 iste direktive in za preprečevanje zmanjšanja ravni varstva pred diskriminacijo še naprej razlagalo pravilo nacionalnega prava, kot je pravilo iz člena 4(4) zakona z dne 10. maja 2007 o boju proti nekaterim oblikam diskriminacije, tako, da so verska, filozofska in politična prepričanja ločena varovana merila?
 3. Ali je mogoče člen 2(2)(a) Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu razlagati tako, da pravilo iz pravilnika o delovnih mestih podjetja, ki delavcem zapoveduje, da *„na noben način niti z besedami, niti z oblačili, niti drugače ne [...] izraža[jo] svojih verskih, filozofskih ali političnih prepričanj ne glede na to, kakšna so“*, pomeni neposredno diskriminacijo, kadar konkretno izvajanje tega internega pravila kaže, da:
 - (a) je delavka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki ne pripada nobeni veroizpovedi, nima nobenega filozofskega prepričanja in se ne sklicuje na nobeno politično pripadnost ter ki s tem ne čuti nobene potrebe po nošenju kakršnega koli znaka političnega, filozofskega ali verskega prepričanja;
 - (b) je delavka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki ima kakršno koli filozofsko ali politično prepričanje, vendar čigar potreba po javnem izkazovanju tega prepričanja z nošenjem (pomensko obarvanega) znaka je manjša ali je celo ni;
 - (c) je delavka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki pripada drugi veroizpovedi, vendar čigar potreba po javnem izkazovanju tega prepričanja z nošenjem (pomensko obarvanega) znaka je manjša ali je celo ni;
 - (d) je na podlagi ugotovitve, da prepričanje ni nujno versko, filozofsko ali politično in da je lahko druge vrste (umetniško, estetsko, športno, glasbeno itd.), delavka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani

zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki bi imel druga prepričanja, in ne verskega, filozofskega ali političnega, in ki bi ga izražal z oblačili;

- (e) je na podlagi načela, da negativni vidik svobode izražanja verskih prepričanj pomeni tudi, da posamezniku lahko ni treba razkriti svoje pripadnosti ali verskega prepričanja, delavka, ki hoče izražati svojo svobodo vere z nošenjem naglavne rute, ki sama po sebi ni enoznačen simbol te veroizpovedi, saj bi se druga delavka lahko odločila za njeno nošenje iz estetskih, kulturnih ali celo zdravstvenih razlogov, in ki se ne razlikuje nujno od običajne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec, ki bi z besedami izražal svoje versko, filozofsko ali politično prepričanje, ker za delavko, ki nosi naglavno ruto, to pomeni še večjo kršitev svobode vere iz člena 9(1) EKČP, saj izražanje prepričanja z naglavno ruto, razen če bi pustili prosto pot predsodkom, ni očitno in se bo najpogosteje lahko odkrilo le, če je oseba, ki nosi ruto, prisiljena razkriti svoj razlog delodajalcu;
- (f) je delavka, ki hoče uresničevati svojo svobodo vere z nošenjem vidnega (pomensko obarvanega) znaka, v obravnavani zadevi naglavne rute, obravnavana manj ugodno kot drug delavec z istim prepričanjem, ki bi se odločil za njegovo izražanje z brado (kar v nasprotju z izražanjem prepričanja z oblačili z internim pravilom ni posebej prepovedano)?